

QUESTIONS OF INDUSTRIAL ACTIVITY AND PRODUCTIVITY AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES

Olim Sabirovich Kazakov

Candidate of Economic Sciences, Professor, etc.

Department of Management

Namangan Institute of Engineering Technology,

olimkzkv@gmail.com

Sodikov Sodiqjon

Магистрант

Namangan Institute of Engineering Technology

sodiqjon6151@mail.ru

The summary. In article questions of development of industrial activity at the industrial enterprises in the conditions of economy globalisation are studied. The basic directions of increase of productivity at the industrial enterprises are recommended.

Keywords: economy, economy development, the industrial enterprise, efficiency, productivity, the income, quality, productivity

САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ФАОЛИЯТИ ВА НАТИЖАДОРЛИГИ МАСАЛАЛАРИ

Олим Сабирович Казаков

Иқтисод фанлари номзоди, профессор в.б.,

Менежмент кафедраси

Наманган муҳандислик технология институти

olimkzkv@gmail.com

Содиқов Содиқжон Баходир ўғли

Магистрант

Наманган муҳандислик технология институти

sodiqjon6151@mail.ru

Аннотация. Мақолада иқтисодиётни глобаллашуви шароитида саноат корхоналарида ишлаб чиқариш фаолиятини ривожлантириш масалалари ўрганилган. Саноат корхоналарида натижадорликни оширишнинг асосий йўналишлари таклиф этилган.

Калит сўзлар: иқтисодиёт, иқтисодиётни ривожлантириш, саноат корхоналари, самарадорлик, натижадорлик, даромад, сифат, унумдорлик.

Introduction. Жаҳон мамлакатларида иқтисодиётни барқарорлаштириш унинг муҳим соҳаси ҳисобланган саноатни ва саноат корхоналарининг ривожланиши билан боғлиқдир. Саноат корхоналарининг ривожини ундаги ишлаб чиқариш самарадорлигига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Мамлакатимиз саноатининг ишлаб чиқариш корхоналарига ва уларнинг ривожига жуда катта талаблар қўйилган. Мулкчилик шаклидан қатъий назар, халқ учун зарур бўлган маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган ва хизмат кўрсатадиган саноат корхоналари ҳар томондан ривожланиб бориши зарур. Саноат корхоналарига инвестицияларни биринчи навбатда йўллаш, уларни хом ашё ва кредит ресурслари билан узлуксиз таъминлаш мамлакатимиз раҳбариятининг бугунги кундаги устувор йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Бу йўналишларни амалга ошириш натижасида саноатимизни ҳаридорларимизнинг юксак дидларига жавоб берадиган юқори сифатли халқ истеъмоли моллари

ишлаб чиқаришга қаратиш талаб килинади. Замонавий истеъмол моллари ишлаб чиқарадиган янги корхоналарни янада жадалроқ ташкил қилиш, аҳоли талабларининг бозордаги талаб ва таклифнинг ўзгаришини тез пайқаб оладиган саноат корхоналари фаолияти учун кенг майдон очиб бериш лозим.

Шу билан биргаликда, саноат корхоналарининг даромадларини ошириш бўйича амалга оширилаётган ишлар етарли эмас ва бунинг натижасида айрим корхона ва ташкилотлар молиявий жихатдан барқарор эмас. Ушбу вазифаларнинг бажарилиши учун саноат корхоналаридаги ишлаб чиқариш самарадорлигини орттириш, улар оладиган даромадларини янада кўпайтириш лозим. Саноат корхоналари даромадларини орттириш маҳсулот сифатига, меҳнат унумдорлиги, маҳсулот ишлаб чиқариш таннари, корхонада фойдаланиладиган иқтисодий ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги каби муҳим кўрсаткичларни яхшиланишига, бозорни рақобатбардош ва ҳаридоргир маҳсулотлар билан тўлдиришга имкон беради. Иқтисодиётни глобаллашуви шароитидаги биринчи даражадаги вазифалар қаторига ҳўжалик юритувчи субъектлар ишлаб чиқариш самарадорлигини юқори даражада орттириш ҳамда улардаги мавжуд иқтисодий ресурслардан самарали тарзда фойдаланиш ва унумдорликни орттириш каби вазифалар чиқиб келмоқда. Ишлаб чиқариш самарадорлиги саноат корхоналаридаги натижадорликка ҳамда даромад даражасига ҳам кўп жихатдан боғлиқдир. Шу сабабли, саноат корхоналари натижадорлигини ҳамда даромадларини ошириш тараққиётнинг ҳозирги давридаги энг долзарб масалалардан ҳисобланади.

Main part. Саноат ишлаб чиқариш корхонасининг фаолиятида ишлаб чиқариш марказий ўринни эгаллайди. Ишлаб чиқариш меҳнат куруллари, меҳнат буюмлари ва меҳнатнинг биргаликдаги ҳаракатидан юзага келади. Бошқарув объекти сингари ишлаб чиқариш ҳам динамик равишда ривожланиб боровчи тизимдир. Ундаги меҳнат куруллари, меҳнат буюмлари ва меҳнат элементлари бир-бири билан алоқададир ҳамда бир-бирига боғлиқдир. Улар ҳар бир бўлимнинг ички ўзгарувчилари билан ҳамда ташки муҳит билан аниқ ва мақсадга мувофиқ муносабатларни талаб қилади.

Саноат корхоналаридаги асосий ишлаб чиқаришга тўғридан-тўғри режада кўрсатилган ёки шартномаларда кўзда тутилган маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан шуғулланаётган бўлимлар киради. Саноат корхонасидаги барча бўлимларнинг фаолияти асосий ишлаб чиқариш жараёнидаги фаолият билан боғлиқдир. Тўқимачилик ишлаб чиқаришида асосий ишлаб чиқаришга йигирув, тўқув ва буёқ-пардозлаш бўлимлари киради. Асосий ишлаб чиқаришнинг ушбу бўлимлари корхонадаги ёрдамчи ишлаб чиқариш ҳисобланган таъмирлаш бўлими, энергия таъминоти, буғ-сув таъминоти бўлимлари билан ўзаро муносабатларга киришади.

Саноат ишлаб чиқариш корхоналарининг даромадлиги даражаси ундаги ушбу ишлаб чиқариш бўлимларига ва уларнинг ишлаб чиқариш тузилмасига кўп жихатдан боғлиқ. Ишлаб чиқариш тузилмаси деб бу бўлимларнинг умумий ишлаб чиқариш жараёнида тутган ўрнига айтилади. Ишлаб чиқариш тузилмаси доимий равишда ўзгариб, ривожланиб борадиган тизимдир. Унинг ўзгаришга таъсир этувчи омиллар ишлаб чиқариш самарадорлиги нуқтаи назаридан ишлаб чиқариш структурасига таъсир кўрсатадилар. Ишлаб чиқариш структурасига даромадлилик ва уни ошириш нуқтаи назаридан кўплаб омиллар таъсир кўрсатадилар. Бу тузилмага таъсир кўрсатувчи омилларнинг муҳимлари қуйидагилардир:

1. Ишлаб чиқариш ҳажми.
2. Технологик жараён мураккаблиги.
3. Ходимлар сони.
4. Дастгоҳлар таркиби.
5. Ишлаб чиқариладиган маҳсулот тури.

Тўқимачилик корхоналарида даромад даражасини орттиришга олиб борадиган бўлимлар фаолиятини таҳлил қилиш натижасида баъзи бир бўлимларни ташкил этиш зарурлигига ишонч ҳосил қилдик. Ҳозирги вақтда кўплаб тўқимачилик корхоналарида ахборотларнинг системалаш бўлими ташкил этилмаган, ҳар бил бўлимга кўплаб миқдордаги ахборотлар тўхтовсиз равишда келади. Улар ичида ушбу бўлим учун аҳамиятсиз ҳисобланган маълумотлар ҳам кўп бўлади. Ушбу ахборотлар бўлим раҳбар ва аъзоларининг кўп вақтини олади, уларнинг асосий самарали фаолиятдан чалғитади. Шу сабабли, тўқимачилик корхоналарида ахборот ва турли маълумотлар билан ишлаш ва уларнинг

системалаш бўйича мутахассислардан иборат бўлган ахборотларнинг системалаш бўлимини ташкил этишни тавсия қиламиз. Ушбу бўлимдаги ҳар бир ходим, бошқа бўлимлардаги кўплаб ходимларнинг қимматли ва юқори унумли вақтларини тежайди ва корхоналар даромади хажмини орттиришга катта ҳисса қўшади.

Саноат ишлаб чиқаришининг даромадлилиги даражаси уни ўраб турган тизимга, таъсир этувчи кучларга кўп жиҳатдан боғлиқ. Ишлаб чиқариш корхонасидаги барча фаолият самарали фаолият бўлиш томонга ҳаракатланади ва бу фаолият асосий ишлаб чиқаришга томон йўналтирилади. Самарали фаолият ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга мўнжалланади. Бу эса асосий ишлаб чиқариш орқали амалга ошади, корхонадаги барча фаолият, жумладан ишлаб чиқаришни техникавий тайёрлаш, ёрдамчи ишлаб чиқариш, транспорт хизмати ва омбор хўжаликлари, моддий-техник таъминотни бажариш бўлимлари, иқтисодий бўлимлар, маркетинг бўлими, илмий-тадқиқот бўлимлари барчаси асосий ишлаб чиқаришга йўналтирилади ва уларнинг мақсади асосий ишлаб чиқаришда даромадлиликни таъминлаш ҳамда бу орқали самарадорликни оширишдир. Барча бўлимларнинг мақсадлари асосий ишлаб чиқаришдаги асосий ишлаб чиқаришнинг мақсадига йўналтирилиши лозим.

$M_{\epsilon} + M_{x.k} + M_k + M_{t.t} + M_{икт} + M_{мар} + M_{итт} \xrightarrow{M_{анчм}}$

бу ерда : M_{ϵ} – ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлимларининг мақсади;

$M_{x.k}$ - хизмат кўрсатиш ишлаб чиқариши бўлимларининг мақсади;

M_k – қўшимча ишлаб чиқариш бўлимларининг мақсади;

$M_{t.t}$ - техникавий тайёрлаш бўлимлари мақсади;

$M_{икт}$ – иқтисодий бўлимлар мақсади;

$M_{мар}$ – маркетинг бўлимлари мақсади;

$M_{итт}$ - илмий тадқиқот бўлимлари мақсади;

$M_{анчм}$ - асосий ишлаб чиқариш мақсади.

Саноат ишлаб чиқариш жараёнида қатнашувчи барча бўлимлар корхонадаги асосий ишлаб чиқаришга ва унда тайёрланадиган маҳсулотлар ва хизматларнинг сифатли бўлишига ҳамда режаларда ва ўзаро тузилган шартномаларда кўзда тутилган хажмдаги маҳсулотларни ишлаб чиқаришга йўналтирилади. Бу бўлимлардаги фаолият асосий ишлаб чиқариш фаолиятига мувофиқлаштирилади. Бу тизим самарали фаолиятга асосланади ва натижаси ишлаб чиқариш самарадорлиги бўлади. Бу кўрсаткичлар эса даромадлилик орқали таъминланади.

Results and discussion. Ишлаб чиқариш корхонаси оладиган даромад ишлаб чиқариш самарадорлигини, меҳнат шароитларини, унинг ижодкорлик мазмунини бойитиш, ақлий ва жисмоний меҳнат ўртасидаги фарқнинг йўқотишни ҳисобга олган ҳолда тавсифлайди. Ижтимоий-иқтисодий самарадорлик бир вақтнинг ўзида, ишлаб чиқариш самарадорлигини кучайтириш, корхонанинг муваффақиятли фаолият юритиш, шахснинг ҳар томонлама ривожланиши ва унинг барча қобилиятларидан фойдаланиш ва натижаси ҳисобланади.

Даромад ва самарадорлик орқали корхона ўзининг бозордаги ҳолатини яхшилайти, рақобатга бардош бера оладиган бўлади, ходимларнинг ахволини яхшилашга ва катта миқдордаги фойдага эга бўлишни таъминлайди. Даромад ва фойда ишлаб чиқаришнинг якуний натижалари ҳисобланади ва бошқарув фаолиятида уларга алоҳида эътибор қаратилади. Ишлаб чиқаришнинг якуний натижалари максимум тарзда ижобий томонга ўзгартирадиган натижани таъминлайдиган усул ва воситаларни қўллашни мақсад қилиб олган ишлаб чиқаришни бошқаришга илмий йўналиш заруриятга айланди.

Иқтисодий адабиётда корхона фаолиятининг якуний натижаси ҳисобланган даромад ва фойдани ошириш мақсадида бошқарувни такомиллаштириш бўйича муҳим йўналишлар тадқиқ қилинади. Аммо, бу тадқиқотларнинг кўпчилигида ушбу йўналишлар хўжалик механизмини юритиш тизими билан боғланмаган ҳолда таҳлил қилинган, сўнгги якуний натижага эришишга йўналтирилмаган.

Иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида саноат корхоналарининг бошқарув тизимини такомиллаштиришнинг самарали йўналишларини аниқлаш учун мавжуд тизимнинг ўзига хос хусусиятларини яхши билиш зарур.

Conclusions. Фикримизча, иқтисодиётни ривожлантиришда саноат корхоналари фаолиятида даромадлиликни ва натижадорлиликни ошириш масалаларига самарали бошқарув нуктаи назаридан жиддийроқ эътибор қаратиш лозим деб ўйлаймиз. Бу ўринда қуйидаги ишларни амалга ошириш лозим:

- саноат корхоналари ўз фаолиятларини ривожлантириш ҳамда натижадорлиликни яхшилаш учун мавжуд барча ишлаб чиқариш ресурсларидан самарали фойдаланишга қўшимча имкониятлар яратиш ва муттасил равишда амалга ошириш;
- даромад ва натижадорлиликни ошириш мақсадида муттасил равишда фаолият олиб борадиган маслаҳат марказларини ташкил этиш;
- бу йўналишларда илмий тадқиқот ишларини олиб бораётган олимлар билан ҳамкорлик ишларини ташкил этиш;
- иқтисодиётни ривожлантиришда саноат корхоналари фаолиятида барча ресурсларидан самарали фойдаланишни амалга оширишда маълумотлар базасини шакллантириш;

Ушбу муҳим йўналишлар амалга оширилса, иқтисодиётни ривожлантиришда саноат корхоналари фаолиятида натижадорлиликни яхшилаш йўналишида катта имкониятлар яратилади ва шу билан биргаликда, саноат корхоналари фаолиятини ривожлантиришда бошқарув самарадорлиги асосий ўринни эгаллайди. Бу эса, саноат корхоналарида натижадорлиликни яхшилаш йўналишида қабул қилинган қарорларнинг самарали бўлиши билан бирга, саноат корхоналарининг самарадорлигини янада оширади ҳамда иқтисодиётни ривожлантиришда саноат корхоналарининг барча фаолият турларини ташкил этишни, ривожланиши ва рентабеллигини таъминланишига олиб келади ва шу билан бирга иқтисодиётимиз учун истикболли соҳалар ривожланиб, мамлакатимиз тараққиётини янада юқори босқичларга кўтаради.

Адабиётлар

References

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги Фармони. Тошкент, "Ўзбекистон", 2022 йил.
2. Абдуллаев Ё., Юлдашев Ш. Малый бизнес и предпринимательство. – Т.: IQTISOD - MOLIYA, 2008. 340 с.
3. Ristovska Katerina, Ristovska Aneta, Conference paper, "The impact of globalization on the business"
4. Olim Sabirovich Kazakov, & Ilhom Mahamadjanovich Kamoliddinov. (2021). SOME QUESTIONS OF INCREASE OF EFFICIENCY IN ACTIVITY ENTERPRISE SUBJECTS. Journal of Central Asian Social Studies, 2(01), 160-169. <https://doi.org/10.37547/jcass/volume02issue01-a24>
5. Kazakov O. (2020). КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. Архив научных исследований, 1(2). извлечено от <https://tsue.scienceweb.uz/index.php/archive/article/view/3729>
6. Kazakov, O. S., & Ahmedkhodjaev, X. T. (2017). Fundamentals of management. Tashkent, Ilm-Ziyo.
7. Lutfulla Xabibullayevich Ubaydullayev, & Bakhtiyor Nabijanovich Dedajanov. (2021). THE DIGITAL ECONOMY: ADVANTAGES AND RISKS. Journal of Central Asian Social Studies, 2(01), 153-159. <https://doi.org/10.37547/jcass/volume02issue01-a23>
8. Catter III, J.J., Kidwell, R.E. (2014). Function, governance, and trust in successor leadership groups in family firms. Journal of Family Business Strategy, 5(3), 217-228. doi: 10.1016/j.jfbs.2013.06.001.
9. Семейный бизнес или что такое хорошо и что такое плохо // Помощь бизнесу. -<http://bishelp.ru/>
10. Chrisman, J. H., Chua, J. J., Sharma, P. (1998). Important Attributes of Successors in Family Businesses: An Exploratory Study. Family Business Review, 11(1), 19–34. doi: 10.1111/j.1741-6248.1998.00019.
11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2016, – 1056 с.
12. Nabijanovich, D. B. (2019). Issues of support and stimulation of exporting enterprises and ways of their elimination. American Journal of Economics and Business Management, 2(3), 44-56.

13. Казаков О.С. Improving the management activity of the fruit and vegetable industry . Журнал “Theoretical & Applied Science” № 12/ 2018 enterprises.
14. Казаков О.С. The Role of the Textile Industry in the Economy of Uzbekistan Журнал Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR) ISSN: 2249 –0892 Vol9 Issue–2, Dec -2019
15. Kazakov O. (2020). КИЧИК БИЗНЕСНИНГ ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ. Архив научных исследований, 1(2). извлечено от <https://tsue.scienceweb.uz/index.php/archive/article/view/3725>
16. Катькало В.С., Панибратов А.Ю. Основы бизнеса: Учебник. –СПб.: Издат. дом С.-Претерб. гос. ун-та, 2006. – 290 с.
17. Ғуломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. – Т.: “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти. 2002. – 365 б.
18. Эндрю Харгалон. “Управление инновациями. Опыт ведущих компаний” Учебник.-М.: ООО “И.Д.Вильяма”. 2007-304с.
19. Наманган вилояти статистика бошқармаси маълумотлари.
20. www.agro.uz сайти маълумотлари.
- 21.